

פרשת נצבים

יושבת עד ה' אלקיך'

דני גינזבורג

לאחר שמתארת התורה הקדושה את העונש המחריד על אי-שמירת הברית שנכרתה בראשית פרשתנו, כתיב: (ל:א-טו) 'והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת על לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה; ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום וּבניך בכל לבבך ובכל נפשך; ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך ומשם יקחך; והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך; ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייר; ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על איביך ועל שְנאיך אשר רדפוך; ואתה תשוב ששמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום; והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך; כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך; כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאית היא ממך ולא רחוקה הוא; לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחנה לנו וישמיענו אתה ונעשנה; ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחנה לנו וישמיענו אתה ונעשנה; כי קרוב אליך הדבר מאד בפּיך ובלבבך לעשתו'.

ה**רמבין** חולק על **פרש"י** - שמפרש - את 'המצוה הזאת' כקאי על התורה הקדושה - בדיוקו "כי על התורה יאמר (לעיל ח:א) 'כל המצוה אשר אנכי מצוך היום', אבל 'המצוה הזאת' **על התשובה** הנזכרת, כי 'והשבות אל לבבך', 'ושבת עד ה' אלקיך', מצוה ציוה שאותנו לעשות כן; ונאמרה בלשון הבינוני לרמז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן. "והטעם, לאמר כי 'אם יהיה נדחך בקצה השמים' ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך, אבל 'קרוב אליך לעשותו' בכל עת ובכל מקום - וזהו הטעם 'בפּיך ובלבבך לעשותו', שיתודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם, וישוּבו בלבם אל ה', ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות כאשר הזכיר 'אתה ובניך בכל לבבך', כמו שפרשת'."

הקדים המחבר לאלו סיפא דבריו, ביאור, באומרו: "והיה כי באו עליך כל הדברים האלה". הפרשה הזאת עתידה, כי כל עניינה לא היו ולא נבראו, אבל הם עתידים להיות. וטעם 'ושבת עד ה' אלקיך וגו' אתה ובניך', שתשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך ותקבל עליך ועל בניך לדרתם לעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כאשר עשו בגאלה השניה", ככתוב ב**נחמיה** (י:ל).

"ומל ה' אלקיך את לבבך", זהו שאמרו (**שבת קד**): 'הבא לטהר מסייעין אותו'. מבטיחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא יעזר אותך. ונראה מן הכתובים ענין זה שאומר, כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב, וענש ברצונם ברע. אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפץ בו כלל. והיה המילה הנזכרת כאן, כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה, וישוּב האדם כזמן ההוא לאשר היה קדם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות, ולא היה לו ברצונו דבר והפכו.. ובידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם, ובזמן ההוא אין צריכין ללמד אותם, אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי'."

הרב יצחק קארו, בחיבורו **תולדות יצחק**, השיג על סיפא דברי הרמב"ן, באומרו: "ולפי דעתי אינו ביטול בחירה שאם כן לא יהיו אנשים, וכבר אמרו (**ברכי לד**): "אינן בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות לבד" - אבל הוא נטיה בדרך החסידים ופרושים שנולדו מוכנים לכל טובה ומדות טובות. וראיה לזה שאחר שאמר 'ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך', אמר: 'ואתה תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך'; ואמר עוד: 'כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך', ואם היה ביטול יצר הרע, מה תשובה צריך? הרי לא חטא! ואם תשובה על הזמן שהיה בו יצר הרע, אחד מתנאי התשובה הוא שלא יחזור לחטוא, והרי אין בו יצר הרע ואם חרטה הנה יצר הרע אין בו; ולא נופל חרטה אלא על החטא שהיה אפשר לחזור לעשותו, והתשובה היא שאם יבא לידו פעם אחרת זאת העבירה לא יעשה - והנה לא יבא לו עוד לידו, שאין בו יצר הרע. "ועוד שאם יתבטל יצר הרע לגמרי, לא נעשה עוד מצוות, וכל שכן מצוות לא תעשה, ובכאן אמר 'ועשית את מצותיו אשר אנכי מצוך היום', ואמר 'כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה'.

"ובזה הענין יש שני ספיקות: למה כפל 'ושב' שני פעמים, שאמר 'ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך'; ועוד, אחר שאמר 'והשבות אל לבבך', מה צורך לומר 'ושבת עד ה' אלקיך'?"

" והתשובה לראשונה 'ושב ה' אלקיך את שבותך' הוא לעשרת השבטים, 'ושב וקבצך' הוא ליהודה ולבנימין. אבל התשובה לשני הספיקות היא שהתשובה היא בשני פנים: אחת, תשובה בלתי שלמה, כגון מיראת העונש; ויש תשובה שלימה שהיא מאהבה - ואמר כנגד הראשון 'והיה כי יבואו עליך הברכה והקללה והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה', לפי שהדיחו שמה ובאו עליהם הקללות, שב מיראת הקללות, ועוד מצרת שעבוד המלכות; וכנגד השנייה שהיא תשובה שלימה, אמר 'ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום וּבניך בכל לבבך ובכל נפשך'.

" וכנגד הראשונה, שהיא מיראת המלך והעם, אמר 'ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך', שיתן להם רחמים בעיני שוביהם, אבל לא יציאם מגלות; וכנגד השנייה, שהיא תשובה שלימה, אמר 'ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה אם יהיה נדחך וגו'".

" ויש לשאול עוד מדוע חזר לכפול שתי פעמים את התשובה, שאמר 'ואתה תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך', וחזר ואמר 'כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך'?" תשובה: שיש עוד שני מיני תשובה אחרים: אחת כשרואה שבאים עונשים על אחרים, שבים בעבור שלא יענשו...; והשנייה ששב מצד תוכחת המוכיחים - וכנגד הראשונה אמר 'ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על איביך ועל שונאיך אשר רדפוך, ואתה תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך', שלסבה שנתן האלות על אויביהם ישובו; כנגד השנייה, אמר 'כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצותיו', והוא ששומע בקול תוכחות המוכיחים כנ"ל".

האברבנל, בתוך דבריו, גם נותן אומרו על כפל הקרא, ומבאר שישנם, כביכול, כשני 'דרגות' בתשובה, כאשר נביא.

ראשית דבריו המה כהערת הרמב"ן, באומרו: 'הפרשה הזאת עתידה לבוא, כי לא נתקיימה יעודיה לא בבית הראשון ולא בבית שני; והיא כלל נחמתנו ותקותנו, והיא תרופה כללית לכל צרותינו, ולהיותה יסוד התורה כלה ופנתה, ראה אחרי הברית והאלות אשר זכר, להודיע לישראל שלא יתיאשו בלבם לאמר: שאחרי חטאם אל האלקים תכזב תוחלתם; ומי הוא אשר לא יחטא, ואנא יוליך את חרפתו, ומה יעשה כי יקום אל להענישו בכל אלות הברית. לזה הודיעם, כי יש להם גם אחרי החטא תקון ותרופה, יצילם ממות הקללות וענשם, והיא התשובה - וזהו אומרו: 'והיה כי יבואו עליך וגו'".

"וענין התשובה ומהותה יתבאר לך, אחרי שתתן את נפשך וידעת עם לבבך, כי האדם בעולם הזה הוא כי אורח נטה ללון, והוא מתנועע כמה שהוא מתנועע מיום הולדתו ועד יום מותו... וידוע הוא, שבתנועתו יבחנו השלשה גבולים, והם: מה שממנו יתנועע, ומה שאליו ילך, ומה שבין יעבור בו. כי הנה מה שממנו התנועע, הוא מטפה סרוחה, ומה

שאליו ילך, הוא להדבק במלכו של עולם, לעמוד בחצר בית המלך פנימה.. וגבול מה שבין, הוא כלל האמצעים וההכנות אשר יעשה לעשות דרכו, ולהגיע אל מחוז חפצו ותכליתו, ושם תהיה מנוחתו. ולהיות זה ענין האדם, כי הולך הוא ושהוא תמיד בדרכו, נמצא לשון ההליכה תמיד בשלמים.. והוא עליו השלום צוה לישראל (לעיל כח:ט):

”והלכת בדרכיו“.

”לפי שמעשה האדם הוא דרכו אשר ילך בו, אם לטובים ולישירים.. ועליהם אמר (תהלי קיט:א) אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'“; ואם לתועים אמר (שם א:ז) יודרך רשעים תאבדו.. לפי שההולכים בדרך ישרה, מגמת פניהם לבוא אל המלך לבקר בהיכלו; והאדם התועה מדרך השכל, יקרה לו כמו שיקרה להולך בדרך מוטעה, שהפך פניו כנגד המחוז אשר אליו ילך, וכל עוד שילך יותר, יתרחק יותר ממנו. וכן האדם אשר יפנה עורף ולא פנים אל היכל מלך ואלהיו, כל עוד ילך יתרחק יותר ממנו.. וכמו שהאדם שהוא הולך בדרך, כשירגיש שהוא טועה בדרכו.. כשישכילו ששמו פניהם לאחור, אין להם אופן ותחבולה לתקן את אשר עותו בדרכם, כי אם להפוך פניהם אל אחוריהם, ולעזוב דרכם המוטעה וללכת כנגדו.. והתרופה האמיתית הוא שישבו מדרכם הרעה, ויעזבו רשע דרכו וישבו אל ה', שהוא הדרך הישר והנאות, וזה הוא ענין התשובה וגדרה.

” ולזה אמר כאן אדון הנביאים עליו השלום: ”והיה כי יבוא עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה“, רוצה לומר: שתזכה בירושת הארץ, ושפע ההצלחות ומיני הטובות והיקר שנכללו בברכות.. ועם זה גם כן יבואו הקללות, ותמצא עצמך מרוחק מהשם יתעלה תכלית הריחוק, ומרוחק גם כן מהאמת, כי נטלו ממך הטובות, הנה יהיה התקנה כהולכי הדברים בתעותם ללכת הפך הראוי והנאות אליהם, שישבו מאותו הדרך; ובמקום שהפכת עורף לאלקים ונתרחקת ממנו, תשוב ללכת אחריו. ובזה הדרך תדרוך בו, וזהו אומרו: ”והשבת על לבבך וגו'“, ואף כי לא תדע ללכת למולו, הטה אזנך ושמע כי תמיד קולו קורא אליך, וזהו: ”ושמעת בקולו אשר יקרא לך, והתמיד ההליכה אל קול קריאתו הלוך וקרב עד שתגיע עדיו“.

מביא המחבר את דברי הרין לבאר כוונת אומרו ”והשבות אל לבבך וגו' ושבת עד ה' אלקיך וגו'“, ”שׁוּבוּ וְשׁוּבוּ וְשׁוּבוּ“, הוא, שתהרר בתשובה, אבל לא תשלימנה עד שתעשה בפועל, ואחר כך תחזור להשלימה, וזהו שאמר: ”ושבת עד ה' אלקיך“. וזכר שכל אחד מאלה יגמלם ה' יתעלה כפי ענינה, רוצה לומר: ששם בגלות יתנך לרחמים לפני שוביך ויניח לך מעצבך ומרגזך.. ולא זכר בזה שיוציאם מהגלות, כי כמו שהם לא השלימו התשובה שהתחילו בה, ככה השם יתעלה לא ישלים עדיין הגאולה; אבל על תשלום התשובה שאמר: ”ושבת עד ה' אלקיך“, שהיא התשובה השלמה, אמר: ”ושם יקבצך ואם יהיה נדחך וגו'“. הנה אם כן, זכר הערת התשובה ואחר כך תשלומה, וכנגדם זכר הערת הגאולה ואחר כך השלמתה, זהו דעתו“.

נביא הקדמת הרין לזה שסיכם מדבריו האברבנל, לאלפנו ולענג נפשנו: ”הדברים הפרטיים כל אחד ואחד יודע נגע לבבו, והמצוה עליו לרפאות את שברו כפי מה שידו משגת; ומי שמשלים חוק תשובתו הרי זה משובח, ומי שאינו משלים בה, אלא שהתחיל בה ולא גמרה הרי היקל מחטאתו, שאפילו מי שמשים אל ליבו דעת לשוב בתשובה מיקל עונשו, ואני למד דבר זה“ מהקרא אשר הביא האברבנל לפרש דברי הרין.

נהדר לדרשת האברבנל, המבאר את דעתו בענינו: ”הנראה אלי בפרשה, הוא: שמשא אדונינו הודיעם, שאם היות הברכות והקללות אשר זכר בלשון תנאי: ”אם שמוע תשמע“, ”ואם לא תשמע“, שכלם, רוצה לומר הברכה והקללה, עתידים להתקיים.. ושאחר שיתמו הקללות כלם, ישובו אל השם יתעלה וישמעו קולו, והוא יקבצם ויגאלם. וזאת היא הנחמה האמיתית והגאולה העתידה אשר אנחנו מקווין אותה, והנה נזכרה אחרי זכרון הברית והאלות כלם, וזהו אומרו: ”והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך“, כי כלם יתקיימו בהכרח, והנה אז בהכרח תשוב אל ה'.

” ולפי שהאומה בתוך הגלות תחלק לשני חלקים: החלק הקטן מהם, מחזיק הדת והולכים בתורת ה', ובשם ישראל יכנו, והם הנשארים מעט מהרבה, והחלק האחר הוא

רוב העם, אשר מתוך הצרות וכובד הגלות ואונס השמדות עברו על דת, וכמו שאמר 'ועבדת שם אלהים אחרים'. לכן אמר כנגד שני חלקי העם: 'והשבות אל לבבם בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה, ושבת עד ה' אלקיך - כי הנה, המאמר הראשון נאמר על אותם האנוסים שיצאו מכלל הדת, ולכן אמר באלו: 'והשבת על לבבך', תהיה תשובתם בלב, לא בפה, כי לא יוכלו לפרסם תשובתם ואמונתם מפחד הגוים אשר הם בתוכם. ועל החלק האחרון, מהיהודים המפורסמים, אמר: 'ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך', רוצה לומר: שהם ישובו ויעשו המצות וישמעו בקול ה' הם ובניהם בפרסום, לפי שלא עזבו שם אלוהיהם.

" וכאשר ישובו אל ה' וילכו אחריו וירצו מגמתו אלו ואלו, כל אחד לפי מצבו וענינו, הבטיח שהשם יתעלה יקרבים אליו, וזהו: 'ושבת עד ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו'". הנה אמר 'ושבת עד ה' אלקיך את שבותך ורחמך', על כל חלק היהודים המפורסמים ומחזיקים ביהדותם, ועליהם אמר: 'את שבותך', לפי שהם בשביה ועבדות, ואמר: 'ורחמך', כי לשפלותם וצרותיהם יצטרכו לרחמים; אמנם על החלק האחר, מהיוצאים מכלל הדל מפני אונסם, אמר: 'ושבת עד ה' אלקיך את שבותך ורחמך', ולא אמר בהם שביה ולא לשון רחמים. וזהו הסבה שזכר בכל אחד, שיקבצם מכל העמים, להיותם מעורבים בהם ומתחתנים בהם - ועל אלו ואלו אמר: 'אם יהיה נדחך בקצה השמים'. והנה אמר: 'ושבת עד ה' אלקיך את שבותך ורחמך', לומר: כי כמו שישראל ישובו מדרכם הרעה ללכת בדרך הטובה, כן השם יתעלה ישוב מכוונתו וגזרתו שהיה להענישם עוד, וישוב להטיב להם ולקבצם.

" ולפי שלא יפחדו מגלות אחר. (ש.) אין איש בארץ שיעשה טוב ולא יחטא, לזה אמר: 'ושבת עד ה' אלקיך את שבותך ורחמך', באופן שתהיה מוכן תמיד 'לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך', ולא תבא לגלות אחר ולא אל קללות אחרות עוד. ורמז עוד באומרו: 'ושבת עד ה' אלקיך את שבותך ורחמך', על חלק האנוסים, שרבים מהם הן ערלי לב וערלי בשר ובלתי נמולים, ולכן אמר, כי השם יתעלה לא די שימול בשרן במצותו, אבל גם ימול לבבם הערל, ועם היות שיוולדו על ברכי נכרים ומנהגיהם, יהיה לבבם לאהבה את ה' בכל לב ובכל נפש.

"ומילת הלבבות, אינו העדר הבחירה ושלייתה, בימים ההם, כי חופש הבחירה הוא מטבע הבעל שכל, אבל ענינו, שתהא בחירתם לטובה, ולא יתאוה לבבם כי אם אל הצריך לשלמותם. לא אל התאוות והחמדה המותריות אשר הם הערלה באמת, כי יהיו בימים ההם באותה מדרגה שיוולד בה אדם הראשון, וכמו שכתב הרמב"ן.

"ולפי שישראל סבלו צרות רבות ורעות בגלות, לכן אמר: 'ושבת עד ה' אלקיך את שבותך ורחמך', והיא תהיה להם נקמה, וישמח צדיק כי חזה נקם. והנה אמר: 'והותירך ה'', להגיד, שיתן הקללות על הגוים, ואותך יותיר בברכה, כך פירש האבן עזרא. ודעתו בו דבר אחר, והוא, שכוון לומר אליהם: לא תחשוב, שכמו שדרך הגוים תעזבו בענין שמירת המצות, שגם כן תעזבו הטובות הגשמיות שהיו לכם בגיותכם; הנה לא היה כן, כי העושר והכבוד שהיה לכם בקרב הגוים, לא יחסר הקביה אותם עליכם, אבל יתנהו לכם ביותר שפע והצלחה. וזהו אמרו: 'והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך', בבנים ובקניינים, 'לטובה', כי לא יחפוץ השם יתעלה שיסתפגו האנשים הדבקים אליו בענויים, ככומרי אדום וקדושיהם, אבל ישוב לשוש עליכם לטוב, כאשר שש על אבותיכם, שהיו מושפעין בכל הטובות האלה ביתר שאת וביתר עז מכל האומות. והנה לא יאסור הטובות הגשמיות האלה עליך, לפי שלא יקרה לכם כמו שקרה לאבותיכם, שברבוי הטוב עזבו את ה' וסרו מאחוריו; ואתם לא תהיו כן, כי תשמעו בקול ה' לשמור מצותיו וחקתיו, יען וביען היתה התשובה אשר עשיתם בכל לבבכם ובכל נפשכם, לכן לא תשובו לחטוא.

" ולפי שמצות התשובה היא היתר שהגאולה תלויה בה, והיא רפואת כל המחלות ותקון כל הקללות, אמר עליה: 'כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא', כלומר: כי כפי התועלות העצומות בתשובה, ראוי היה להם שיעשו סולמות לעלות לשמים ליקח אותה משם, אם בשמים היתה, ואם זה היה נמנע, שהיה ראוי לרכוב אניות ולעבור ארחות ימים על זה, כי כל מה שאפשר לאדם לעשותו היה ראוי שיעשה למעלת המצוה הזאת; כל שכן שהיא אינה רחוקה ממנו כי אם

קרובה, ומעשה הטוב והישר שתעשה ולא תשוב לבטלה הנה תקנה המעלה הזאת, שראשית יתודה בפיו על חטאיו, ויקבלם בלבו שלא ישוב בהם, ויעשה כנגדם מעשים טובים".

חותם המחבר: "ואמנם חכמינו ז"ל (דבריר ה:ז) פירשו המצוה הזאת על כללות התורה.. וגם המפרשים נמשכו לזה בפירוש הפרשה', רשיי, **אבן עזרא** והרלב"ג, אבל עיקר הפשט ואמתתו הוא כמו שפירשתי".

הכלי יקר פתח פירושו בלמד על חסדי ה' להעריך, כביכול, אף קדם לעשיית דבר בפועל, את הקבלה בלב לשוב בתשובה, כפי שהעלה הר"ן, אם בדרך אחרת. אומר המחבר: "והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' והשבת אל לבבך", שתחשוב בלבך דבר, ומהו הדבר? 'אשר הדיחך ה' אלקיך שמה', כי תחשוב שה' אלקיך הדיחך מן המצות בכונה ועצם וראשונה, כי אינו חפץ לא בך ולא בשמירת מצותיך עוד, ועל ידי זה תתיאש מן התשובה, כי תאמר: לוי חפץ ה' בנו לא תקראנה כאלה מידו יתברך. על זה אמר שאתה חושב תועה על ה', ואין הדבר כן, אלא במצותיך חפץ מאד לעולם, ובזה יבחן הדבר, זהו שאמר: 'ושבת עד ה' וגו'', כי מיד כאשר תגמר בלבך לשוב בתשובה שלמה עד ה', אף על פי שעדין לא עשית הדבר הראוי להעשות בפועל, שהרי לא נאמר כאן 'ועשית את כל מצותיו', כמו שכתוב בסמוך, בזה הורה באצבע לומר: ראה איך אתה טועה בדעתך, כי לא זו שבמצותיך חפץ מאד, אלא אפילו תכף כשתשוב 'עד ה' ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום בכל לבבך ובכל נפשך', שעקר השמיעה בקול ה' הוא 'בכל לבבך' לבד, שיראה ה' בך סימני טהרה שנכון לבך אל ה', אף שהמניעה היא שלא תוכל לעשות בפועל כל מצותיו, מכל מקום תכף 'ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו'' - שתי פעמים 'ושב' שהזכיר בזה אחר זה, הראשון מדבר במחילת העון הקודם הנקרא 'שבותך', כמו (ירמיה לא:כא) 'הבת השובבה'.. על זה אמר: 'ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך', כי אפילו שבותך המתיחס אליך - דהינו העון - יתהפך לזכות, כאמרו רז"ל (יומא פו): 'שעל ידי התשובה נעשין זדונות כזכיות; זהו שנאמר 'ורחמך', שהוא לשון אהבה, רצה לומר: שיהיה הקב"ה אוהב את שבותך, יען כי הזדונות יהיו בעיניו יתברך כזכיות ואהבם מאד. והשני מדבר בשיבת ישראל מן הגלות, זהו שנאמר: 'ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה'.. ואף על פי שאתה גרמת לך להיות מדח מן מקום קיום המצות רחוק מאד, מכל מקום 'משם יקבצך ומשם יקחך', 'משם יקבצך' - זהו קיבוץ גליות, 'ומשם יקחך' אליו לסייע לך לשמירת המצות. 'והביאך אל הארץ והרבך מאבותיך'.. משמע לא יותר מהם אלא שוה להם; 'מאבותיך', לומר לך: מאחר אשר אתה הכינות לבך אל ה', אבל עדין לא יצאה מחשבתך אל הפועל, כי לא קיימת מצות עדין, על כן עדין אין זכותך מספיק לך להטיב לך ולהרבותך, כי אם זכות אבותיך היא שעמדה לך להטיבך ולהרבותך, זהו שאמר 'מאבותיך'.. אמנם מכל מקום, מאחר שלבך שלם עם ה'. וגמרת בלבך לעשות את כל מצות ה' גם בפועל אם תבוא המצוה לידך, גם לעומת זה ה' יגמור בעדך. "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה'": שיתן בלבו לעבדו מאהבה ולא מיראה, כי העושה מאהבה עובד את ה' בשמחה, אף שכל זמן שאין הקב"ה מתנקם מאויביך תמיד מורא אויביך עליך פן יחזרו להלחם בך, ועל כן אין לבך פנוי לעבוד את ה' בשמחה - על כן: 'ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך', ומאז תהיה בטוח שלא יבואו עליך עוד.. ומאז תהיה מוכן לעשות כל מצות ה' בשמחה גם בפועל, וזהו שאמר: 'ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו'. ואז לא תצטרך לזכות אבותיך, זהו שאמר: 'ואתה', כי בך לבד תלה הדבר. ואז 'ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך', כי תהיה שוה לאבותיך, כי יש לך זכות עצמך.

"כי המצוה הזאת וגו' לא נפלאת היא ממך", ואמר סתם 'לא רחוק הוא', ונביא את דרושו המפרש שקאי על התשובה, שנזכרה למעלה (ולא נעיין בפירוש השני שהביא, שהיא שהפסוק קאי על כל מצות התורה).. כי מצד רוממות האל יתברך התשובה נפלאת מאד הפלא ופלא, כי כל בעל המגרש את אשתו לא ישוב לקחתה אחרי אשר הטמאה, ואיך יקרב מלך רם ונשא אליו אנשים החטאים בנפשותם אשר סרו מאחוריו. וזנו אחרי אלהי נכר. אבל 'ממך', דהינו מצדך, לא נפלאת.. כי מצד החומר, **קהלת**

ז:כ) 'אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', על כן מן הראוי שיקבל תשובתך. ואולי שעל זה אמר: 'לא בשמים היא', כי אינה מצויה בצבא מרום רוחניים, כי אם בך, אדם מעפר ילד. על כן מצדך התשובה דבר ראוי ומתקבל".

הנתיבות שלום מרחיב למד על תשובה מאהבה, באומרו: "דהנה יש תשובה מיראה ותשובה מאהבה, וכמ'ש חז"ל (**יומא פו**): דהשב מיראה זדונות נעשות לו כשגגות, והשב מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות, ולכאורה הדבר תמוה מאד, דבשלמא בשב מיראה אפשר להבין שזדונות נעשות לו כשגגות על ידי תשובה, אבל איך יתכן בשב מאהבה שהעבירות שעשה יעלו לו לזכיות, מנין באו לו זכיות אלו?

"אכן ענין תשובה מאהבה היא מדרגה נפלאה למעלה מן הטבע, כמ'ש הרמב"ם בפ"י מהל' תשובה: כיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאד, עד שתהא נפשט קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד, כאילו הוא חולה אהבה.. ולא מצינו ברמב"ם עוד לשון כזה בשאר מצוות כיצד הוא קיומם הראוי, ולא כתב כיצד היא היראה הראויה, רק באהבת ה' מבאר כיצד היא האהבה הראויה שיהיה חולה חולי האהבה. עוד הקשו המפרשים שהיה לו לכתוב הלכה זו **בהלכות**

יסודי התורה בענין מצות אהבת ה', ומה ענינה להלכות תשובה.

"אכן הוא בא לבאר בהלכות תשובה את ענין התשובה מאהבה שהיא התשובה הראויה והשלמה, איך עושים על ידה הזדונות לזכיות, ועל זה כתב כיצד היא האהבה הראויה, היינו: מהי אותה תשובה מאהבה הראויה שעושה את הזדונות לזכיות, והוא שיאהב את ה' אהבה גדולה וכו' שיהיה חולה חולי האהבה, עד שאינו יכול לא לאכול ולא לשתות ולא לישון בהיותו במצב של כלות הנפש מרוב אהבה להשי"ת; וע"כ זדונות נעשות לו כזכיות, כי בחינת חולי אהבה להשי"ת הרי זה ענין שלמעלה מן הטבע, שעל ידי זה מתהפכת כל מציאותו לטובה וכל מעשיו עולין לזכיות, ונמצא שהלכה זו שייכא שפיר להלכות תשובה, שכאן כתב הרמב"ם את דרגת התשובה הראויה, תשובה מאהבה, שהיא שלימות התשובה.

"ועל פי זה יש לומר שגם פרשת התשובה", פרשתנו, "מיירי בתשובה מאהבה שהיא תכלית התשובה; וזהו שנאמר 'והיה כי יבואו עליך וגו'", בלשון שמחה, וגם והי'ה ר'ת י'שמחו ה'שמים ו'תגל ה'ארץ, דמיירי בשלימות התשובה, בדרגה העילאית של תשובה מאהבה, שיהודי עושה תשובה מפנימיות הלב מרוב אהבתו להקב"ה. וזה שנזכר כל פעם בפרשה הלשון 'ה' אלקיך', שמתוך שיהודי מרגיש שהשי"ת הוא 'אלקיך', האלקים שלו, בא הוא לתשובה מאהבה".

הנצי"ב, בפירושו **העמק דבר**, גם מפרש המכוון לתשובה מאהבה.

ראשית מבאר המחבר שהקרא 'כי המצוה הזאת', "אי אפשר לפרש על כלל מצוות שבתורה, דלשון 'המצוה הזאת' משמע שמדבר בה עתה, וגם אם כן אינו מובן עיקר הפרשה שאומר שלא תחשוב שקשה לקיים המצוות, כמו שהוא מעבר לים, אלא היא קלה מאד, והרי אפילו אדם אינו אומר לחבירו 'אל תחשוב כך אלא כך', אלא בדבר שהדעת טועה וראוי לחשוב כן.. וגם, אם כן מהו 'בפיך'?

"אלא קאי על הפרשה הקודמת המסים בשני מצוות, היינו עיון תורה ודקדוק בה, ובתשובה מאהבת ה', ועל זה קאי 'כי המצוה הזאת'".

נגביל הבאת דבריו לענין התשובה, שעל זה אומר המחבר: "מבואר ברמב"ן והספורנו דקאי על מצות התשובה.. אמנם המה ז"ל פירשו דקאי על המקרא 'והשבות על לבבך.. ושבת עד ה' אלקיך וגו' (**פס' א-ב**), וזה אינו סמוך למקרא דילן; וגם אינו מובן", שמדובר לדעת אלו הפרשנים במצות תשובה, "שהודיע הקרא שאינו כן; היאך הדעת טועה שהיא קשה, שהודיע המקרא שאינו כן, אלא דקאי על שסיים המקרא 'כי תשוב וגו', דהיינו תשובה מאהבה.. והוא באמת למעלה מטבע האנושי, וכתניא בספרי

בפרשת עקב 'ואהבת את ה' - וכי היאך אדם אהב להקב"ה? דטבע של אהבה אינו אלא על ידי השתוות האוהב ונאהב, וגם משיג בשכלו מעלות הנאהב, ושני דברים אלו שגבו משכל האדם; ופירש הכתוב דמכל מקום צ"ל נפלאות היא ממך' באשר ד'הקוביה וישראל חד הוא' (**זוה"ק אחרי מות ע"ג**), וכמו האב והבן אפילו לא הכירו זה את זה, מכל מקום משזדווגין יחד, נמשכים איש לרעהו בידיעה קלה, משום שהטבע מסייע לזה.

"וביאר הכתוב תחילה כמה גבוהה היא מטבע האדם, שלא נטעה להיפך לחשוב כי באמת קלה היא על ידי ההשתוקקות לזה, על כן פירש הכתוב תחילה מה שראוי לחשוב - כי היא בשמים, היינו על ידי חקירה בגובה שמים וגלגלים, ומזה באמת יש תקוה להשיג אהבה, כמו שכתב הרמב"ם בהלכ"י יסודי התורה" - "והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו, שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, ומיד אוהב", ובשלהי הלכ"י תשובה כתב עוד: "דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם וגו', לפיכך צריך האדם לייחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות" - "ובתכונות המודיעות לו את קונו. כפי שיש כח באדם להבין ולהשיג" - "או רחוקה" - לילך למקום שגורם אהבה והתדבקות כמו בית המקדש.. וא"כ הוא דבר קשה!

"אבל לא כן: כי קרוב אליך: ישראל, 'בפיך' - היינו על ידי רינה, שנכלל בזה גם שירות ותשבחות להקב"ה, וגם 'רינה של תורה', וכדתניא בספרי (ואתחנן): "וכי היאך אוהב להקב"ה - והיו הדברים האלה וגו'", שטבע התורה ליתן אהבת ה' באהבת העמל בה, גם בלי שום ידיעת סיבה על פי שכל אנושי.. 'ובלבבך לעשותו': שיהא הרצון והתשוקה להגיע בזה, דבלא תשוקת הלב ודאי יש משורר זמירות כל היום, או הוגה בתורה, ואינו טועם טעם אהבת ה', מבלי משים לב; אבל בשום לב לכך, מתעורר על ידי זה אהבה עזה, כמו הבן הזכור את אביו ברעיון אהבה, כן נפש הישראלי להקב"ה".

מאחר שהזכיר הנצי"ב שגם הספורנו, כאשר פירש הרמב"ן, דורש את פרשתו על מצות התשובה, הבה נביא דבריו, בתוספת ביוארום על ידי הרב יהודה קופרמן:
"והשבת אל לבבך" (פס' א): התבונן בחלקו הסותר, והשיבם על לבבך יחדו, הבחין האמת מן השקר, ובזה תכיר כמה רחוקת מן האל יתעלה בדעות ובמנהגים אשר לא כתורתו, 'בכל הגוים', בעודך בגלות" - מבאר הרב קופרמן שהספורנו מחדש הבנה בשני הפסוקים הראשונים, שהפסוק הקמא, שהבאנו, אינו עוסק בתשובה גופא, אלא בתהליך אשר תביא האדם אל התשובה, שהיא ענין הפס' השני כאשר נביא, וזה לשונו: "שפסקונו עוסק בתהליך אשר אמור להביא אל התשובה, 'השבות' מביא אל 'ושבת', ו-ושבת' מביא אל 'עד ה' אלקיך'. זהו פירושו היחידי של רבינו.. על האדם להעמיד במחשבתו ולהתבוננותו את ה'בעד' ואת ה'נגד' - 'חלקי הסותר' - בהשקפות בחיים, ויחזיק בדעתו את שתי ההשקפות המנוגדות בו זמנית, כדי שתהיה לו אפשרות אובזקטיבית להבחין".

מפרש הספורנו את פס' ב: 'ושבת עד ה' אלקיך': תהיה תשובתך כדי לעשות רצון קונך בלבד, וזו היא התשובה שאמרו ז"ל 'שמגעת עד כסא הכבוד'. 'ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום': לא מצות אנשים מלמדה כאשר עשית קדם לכן; אתה 'ובניך', גם ילידי הדור יכירו זה" בעתיד, כאשר פירש הרמב"ן.. 'בכל לבבך' שלא תסתפק בזה, 'ובכל נפשך', שלא תמנע מזה נפש המתאוה בהכירה גדל הענין.. 'ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה' (פס' ו) יגלה עיניך לסור מכל טעות מערבת השכל מידיעת האמת, כשתשתדל לדבקה בו, באופן שתכיר טובו ותאהבו בהכרח", בס"עיתא דשמיא על התשובה מצד האדם.

"ואתה תשובי" (פס' ח): תנחו, כמו 'בשובה ונחת' (ישעיה ל: טו), וזה בהגלות משיח צדקנו אחר אבדן האמות, כלומר: המה יאבדו ואתה תעמד בשובה ונחת, שלא יוסיף לגלותך.. 'ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום'".

הקדים האור החיים הקדוש את הספורנו בפירוש השני פסוקים הראשונים, בביאורו:
"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום ואתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך": "ושבת", ולא הספיק במה שאמר 'והשבות על לבבך'.. כי 'והשבות על לבבך' היא טענת הנצחון ללבו הטועה, וזה שהכיר כי לא טוב עשה, והתשובה לפני ה' להטיב דרכיו, והוא מאמר 'ושבת עד'".

"ושב ה' וגו' את שבותך ורחמך וגו'": פרוש: חלקי הקודש שנשבו מצד מעשיך הרעים שקדמו, ישיבם ה' מהשבאי, זה כנגד גאלת שבית הנעלם, וכנגד שבית הנגלה אמר 'ושב וגו'".

"ומל ה' אלקיך את לבבך וגו'": יש להעיר: אחר שאמר למעלה 'ושבת עד ה' ושמעת בקולו', מה מקום לומר עוד 'ומל ה'?' עוד רואני שאומר עוד אחר כל 'ואתה תשוב וגו'',

שנראה שמה שקדם עדין לא הגיע לתשובה, וזה אינו, כי אחר שמל לבו לאהבה את ה' בכל לבו ובכל נפשו, אין לך תשובה גדולה מזו.

”אכן... יש שלשה דברים כלליות במצוות ה': 'א' הוא עסק התורה, ב' שמירת מצוות לא תעשה, וג' קיום מצוות עשה. לזה כשבא לומר תיקון תשובה סדר שלשתם: כנגד תשובת תלמוד תורה, אמר 'ושמעת בקולו'. שהוא תלמוד תורה, ולא הזכיר עמו דבר אחר, וזו היא התחלת התשובה שצריך השב עשות, ואמר כנגדה 'ושב ה' את שבותך ושב וקבצך וגו'', כמאמרם ז"ל (**זוה"ק ג:עד**). שבזכות עסק התורה יהיו בני ישראל נגאלין; גם אמרה 'על מה אבדה הארץ וגו'', ויאמר ה' על עזבם את תורתו' (**ירמיה ט יא-יב**), לזה כשישובו לתלמוד תורה יקבצם ה' ויביאם אל הארץ אשר ירשו וגו'.”

”וכנגד שמירת מצוות לא תעשה אמר 'ומל ה' אלקיל את לבבך וגו'', וידוע כי ערלת הלב הוא עשות רשע ואהבת הרשע, שלבו של אדם מחמדתו, וכנגדו אמר 'ומל וגו' לאהבה את ה', פרוש: שתלביש האהבה אשר תתן בך התכן בריאתך בניעמות ידידות חבת אלקיך, ויחד שכר לזה שיהפך ה' כל הצרות מעלינו על שונאינו כאמרו 'ונתן וגו' על אויביך וגו'.”

”וכנגד קיום מצות עשה, אמר 'ואתה תשוב וגו' ועשית את כל מצותיו' הרי זה מצוות עשה, ויחד להם שכר הקרבת התועלת באומרו: 'והותירך וגו' וישוב לשוב וגו'.”

”כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום וגו'": צריך לדעת אמרו 'היום', עוד אומרו 'לא נפלאות וגו' ולא רחוקה', הלא בכלל ההפלאה היא ההרחקה. עוד אמרו 'ולא מעבר לים וגו' - בשלמא אומרו 'לא בשמים' היא דבר נמנע מהשגה, כי מי יעלה השמימה, אבל 'מעבר לים' הלא אניות יעברו ויקחוה, הגם שתהיה בא"י הים הרחוקים מאד.

”ואולי שיכון הכתוב לשני פרטי המניעה: 'א' מצד השגת ידיעת התורה עצמה, ושניה מצד קיום מצוותיה. כנגד מניעת ידיעת התורה אמר 'לא נפלאות היא וגו'', וחזר ופרש מה היא ההפלאה ואמר 'לא בשמים וגו'', כנגד העדר השגתה אמר 'לא בשמים היא וגו' כאשר היתה בתחלה, שהרי משה עלה בשמים ולקחה לנו, והנה היא לפנינו.

”וכנגד מניעת השגת קיום מצוותיה אמר 'ולא רחוקה', וחזר ופרש מה היא הרחוקה, ואמר 'לא מעבר לים היא וגו'', פרוש כמו שארע למשה שהגם שעלה שמים והוריד התורה, נמנעו ממנו השגת קיום מצוותיה התלויות בארץ, מה שאין כן הם, שהשיגו לעבר הים לבוא אל הארץ לקים מצוותיה.

”והגם שאמר 'מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו', כלל יחד מניעת השגתה עם מניעת קיום מצוותיה, ולעולם עקר הדבר שנתכוון עליו במעבר לים הוא על מניעת קיום מצוותיה; ודקדק לומר 'היום', פרוש: בזמן שהיו סמוכים לכנס בארץ שאז היה קרוב אליהם הדבר לעשות, וקרא לירדן ים לפי שנשפך לתוך ים המלח.”

ולאחר שהבאנו מתורת הפרשנים, לבאר חשיבות וקרבות התשובה, והדרך להשיגה, נחתום מאמרנו בלמד מוסר, והיא מהרב **חיים שמואלביץ**, בחיבורו **שיחות מוסר**, אמאי מונעים בני אדם את עצמם ממתנת התשובה.

מאלפנו המחבר: ”כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, פירוש הרמב"ן והספורנו שהכוונה היא למצות התשובה, ועליה נאמרה כל הפרשה הזאת: 'לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים וגו', כי קרוב אליך הדבר מאד וגו'.” והנה כל רואה ישתומם, אם כה קלה היא מצות התשובה וכה נוח לקיימה, מדוע אין איש שב מדרכו הרעה, ובעלי תשובה מועטים... הן ודאי יודעים החוטאים כי עוותו ואין דרכן נכונה, ומדוע לא יבחרו בדרך התשובה אשר היא כה קרובה לאדם, ואינו צריך אלא לומר בפיו ולהרהר בלבו, והרי הוא כקטן שנולד.

”אולם כך הוא ביאור הענין, אסונו של האדם הוא בכך שהוא מתרגל למצבו, יהיה גרוע ושפל כאשר יהיה, ומשלים הוא עם כל מצב, שזהו כוחו של ההרגל; וכיון שאינו מרגיש צורך לחזור בתשובה, ואילו היה רואה פתאום את מצבו ולאן הגיע, בודאי היה מתעורר לשוב ומתהפך לאיש אחר: משל לאדם שלא ידע ולא שמע כי סוף כל אדם למיתה, ולפתע נזדמן לו לראות מיתת אדם, האם לא יזדעזע האיש ההוא, הלא יהפך לבבו ויהיה לבעל תשובה גמור.

”ויש לומר שזהו מה שאמרו חז"ל (**שבת לא**): 'דאמר רבה: מאי דכתיב (**תהי' מט:יד**) זה דרכם כסל למו, יודעים רשעים שדרכם למיתה, ויש להם חלב על כסלם' (כלומר:

כה התרגלו לכך עד שאין המיתה עושה עליהם רושם כלל); 'שמא תאמר שכוחה היא מהן, ת'ל ואחריתם בפיהם ירצו סלה': 'שמא תאמר שכוחה היא מהן', ואם כן יש להם תקנה, כי אם יראו אחד מחבריהם מת או אם יזכירו להם את יום המיתה, יתהפכו לבעלי תשובה, 'ת'ל ואחריהן בפיהם ירצו סלה', סופם ואחריתם המא שכור ומורגל בפיהם תמיד, וכיון שכך, שוב אין להם תקנה."

אך, אם זה, "בכמה מקומות מתבאר בחז'ל כי הצלת האדם תלויה בנתעוררות ובראייתו בפתע פתאום את המצב שנקלע לתוכו", ומביא המחבר את מאמרם ז'ל (בריא סח:כב) המספר על יקום איש צרות, בן אחותו של יוסי בן יועזר, "שהיה רשע גמור כל ימיו. ובודאי היה דודו הצדיק משתדל תמיד בכל כוחו להשיבו מדרכו, ולא עלתה בידו, והנה על ידי התעוררות אחת שפגעה בו פתאום ונכנסה בו כארס של עכנא, הפך בן רגע לאיש אחר עד שהקדים את ר' יוסי לגן עדן", וזה כתוצאה על ראיית דודו הצדיק מורכב על סוס לתליה על ידי השלטונות.

מבאר המחבר: "זו כוחה של התעוררות והתרגשות פתע, כי ההרגל הוא הממית את כל רגשי הקדש של התעוררות והתחדשות הבאין לשנות את הדרך המעוותת והנתפלת לאורח חיים חדש ומזוכך, ואין האדם צריך אלא להתעוררות פתע שתוציאנו מן ההרגל והשגרה. והעצה לאדם להגיע לידי התעוררות ולצאת ממאסר ההרגל, היא לעורר את עצמו. על האדם להתבונן במצבו ולשאול את עצמו.. היכן אני עומד? ועל ידי זה יכנסו הדברים בלבו, 'כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו'."

סיפא מוסר הרב שמואלביץ עולה בקנה אחת עם חידוש הרבי מקוצק על כוונת אומרו יתברך לאדם הראשון אחרי חטאו: 'איכה?'. פירש הרבי: עומק שאלת הקב'ה היתה: האם 'הוא מכיר את עצמו באיזה בחינה הוא עומד כעת?', ומבאר הרבי: רק כאשר יודע האדם ירוד במעלתו כתוצאה מחטאו, יכול הוא לתקן ולהתעלות, וכוונת יתברך בשאלה היתה לעזרו לעשות תשובה.